

Kulkeeko Suomi taas jälkijunassa?

Lakimies
5/2022
s. 1001–1003

Brigit Toebes – Mette Hartlev – Aart Hendriks – Katharina Ø Cathaoir –
Janne Rothmar Herrmann – Henriette Sinding Aasen
Health and Human Rights. Global and European Perspectives. 2nd Edition.
Cambridge: Intersentia 2022. XXXVI+ 407 sivua.

1. Koronapandemia vaati uuden painoksen

Saadessani käteen noin kymmenen vuotta sitten pohjoismaisten kollegojen kirjoittaman kirjan ”Health and Human Rights in Europe” ajattelin, että juuri tällaisen kirjan olisin itsekin halunnut kirjoittaa. Asioiden esittämistapa ja järjestys olisivat voineet olla toisinkin, mutta kirjan sisältö oli ratkaiseva. Suomessa ei etenkaan vielä noihin aikoihin puhuttu terveydestä perus- ja ihmisoikeuksien yhteydessä. Edes aborttia tai eutanasiaa ei ole Suomessa aina nähty perus- ja ihmisoikeuskysymyksiksi, vaikka Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa on joidenkin maiden kohdalla jouduttu pohtimaan ihmisoikeussopimuksen kantaa aborttiin. Näin on tapahtunut etenkin Puolan ja Irlannin kohdalla. Vaikka olen aina väitöskirjaa edeltäneestä tuotannosta alkaen käsitellyt molempia perus- ja ihmisoikeuskysymyksiä, tuntuu yhä siltä, että joudun joka kerta alusta lähtien selittämään, mitä tekemistä itsemääräämisoikeudella on raskauden keskeytyksen kanssa tai että kysymys elämän alusta – ja samalla ihmisoikeussuojan alusta – on tullut selväksi jo lainvalmisteluvaiheessa tai viimeistään oikeuskäytännössä. Monet ovat luulleet, että oli ainutlaatuista, kun Yhdysvaltain korkein oikeus otti kesällä 2022 kantaa aborttioikeuteen. Eihän tämä ole aiemmin juridiikkaa ollut, saatettiin Suomessa sanoa. Myös YK:n lapsen oikeuksien sopimusta valmisteltaessa asia oli esillä, ja kompromissina sopimukseen ei otettu lainkaan mainintaa lapsuuden alkupisteestä.

Uuden painoksen lisääntymisterveyttä koskeva 10. luku (*Reproductive Health*) on paljon laajempi kuin ensimmäisessä painoksessa (5. luku), ja se perustuu enemmän Euroopan ihmisoikeussopimuksen tulkintakäytäntöön. Tähän jaksoon tulee koko ajan uusia ongelmia, sijaissynnytyksestä alkaen.

Kirja on tullut koko ajan ajankohtaisemmaksi koronapandemian myötä. Viime vuosien aikana on Suomessakin pohdittu moneen otteeseen, miten paljon ja millä perusteella yksilöiden perusoikeuksia voidaan rajoittaa samalla, kun täytetään julkiselle vallalle perustuslain 19.3 §:n mukaan kuuluvaa väestön terveyden edistämisvelvollisuutta ja perustuslain 7.1 §:n julkiselle vallalle asettamaa velvollisuutta turvata jokaisen oikeus elämään. Tämä oli tarpeen pyrittäessä

estämään koronapandemian leviäminen holtittomasti väestön keskuudessa. Tapainon löytäminen ei ole helppoa. Itsemääräämisoikeus on tullut keskeiseksi perusoikeudeksi, vaikka sitä ei sellaisenaan perustuslaissa turvata.

Esiteltävänä oleva kirja ei keskity pelkästään koronapandemiaan, mutta kirjan keskeinen sisältö tuolta osin ilmenee *Brigit Toebesin* ja *Katharina O Cathaoir*in kirjoittamasta luvusta 13, ”*Public Health and Human Rights*”. Siinä käydään läpi keinoja edistää terveyttä, vaikka samalla joudutaan rajoittamaan yksilöiden oikeuksia. Arvioitaviksi tulevat esimerkiksi pakolliset rokotukset ja se, miten ne olisivat perusteltavissa.

2. Eurooppa-keskeisyydestä globaaliin tarkasteluun

Kirjan ensimmäinen painos keskittyi Eurooppaan, mikä näkyi kirjan nimestäkin (”*Health and Human Rights in Europe*”). Mukana oli sekä Euroopan neuvoston että EU:n terveyttä koskeva sääntely, kun taas toisessa painoksessa kirjaan on otettu alaotsikko ”*Global and European Perspectives*”. Kirjan sivumäärä on samalla kasvanut noin sadalla sivulla. Painosten välillä on myös sisällöllisiä eroja. Uudessa painoksessa on laaja luku haavoittuvuudesta. Siinä käydään läpi ihmis-oikeustuomioistuimen käytäntöä sekä positiivisilta että negatiivisilta puolilta. Siitä käy ilmi, miten haitallista on puhua ”haavoittuvista ryhmistä”, koska silloin leimataan esimerkiksi kaikki vanhukset tai maahanmuuttajat huono-osaisiksi, mitä he eivät suinkaan ole. Tämä muutos ajattelutavassa on tapahtunut ajallisesti juuri näiden kahden painoksen välillä. Siitä keskustellaan parhaillaan myös oikeustieteellisessä kirjallisuudessa.

3. Vankka pohjoismainen asiantuntemus

Kirjan kirjoittajat ovat Kööpenhaminan (*Mette Hartlev*, *Janne Rothmar Herrmann* ja *Katharina O Cathaoir*) ja Bergenin (*Henriette Sinding Aasen*) yliopistoista, ja lisäksi mukana on kaksi hollantilaista tutkijaa Leidenin (*Aart Hendriks*) ja Croningenin (*Brigit Toebes*) yliopistoista. Suurin osa heistä on tuttuja pohjoismaisesta yhteistyöstä ja loputkin tutkijaniminä tuttuja. Eutanasiasta kirjoittaa hollantilainen tutkija, mikä ei ole yllätys, sillä Alankomaat on yksi niistä Euroopan maista, jotka sallivat eutanasian. Tämä toteutui oikeuskäytännön kautta: ensin lailliseksi katsottiin avustettu itsemurha ja jonkin ajan kuluttua myös eutanasia.

Kaikki kirjoittajat ovat kokeneita tutkijoita, jotka ovat tarkastelleet kirjoitussissaan muun muassa potilaiden oikeuksia, terveysteknologiaa, ihmisoikeuksia, lasten ja naisten oikeuksia, vanhusten oikeuksia, syrjäytäkysymyksiä sekä yksityisyyden suojaa. Olen itsekin tutkinut kaikkia noita teemoja, joten kirjan sisältö on kovin tuttua. Kirjani ”Terveys ihmisoikeuskysymyksenä” (2015) on kokonaisuutena lähimpänä noita teemoja. Kirja on nyt ladattavissa ilmaiseksi Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen verkkosivuilta.

Kirja sisältää myös erinomaiset oikeustapaushakemistot.

4. Mitä *health law* on?

Muissa Pohjoismaissa ollaan Suomea pidemmällä ihmisoikeusperustaisessa terveysoikeudessa (*”health law”*). Tuo termi on toisinaan käytössä Suomessakin, mutta silloin sillä tarkoitetaan ”terveydenhuoltojärjestelmää, terveydenhuollon palveluita, terveydenhuoltohenkilöstön asemaa ja potilaan asemaa ja oikeuksia tarkastelevana kokonaisuutena”.¹ Muissa Pohjoismaissa terveysoikeudella on sen sijaan Suomea vahvempi ihmisoikeussidonnaisuus, ja *”health law”* viittaa nimenomaan terveyteen liittyviin ihmisoikeuksiin, mutta kyse ei kuitenkaan ole pelkästään siitä.

Kirjan johdannossa Brigit Toebes selittää asian seuraavasti: *”Human rights’ and ‘patients rights’ both play important roles in the area of ‘health and human rights’. Patients’ rights and human rights overlap to a considerable extent, and there is an increasing congruence between the two. However, although human rights have a powerful source of inspiration for the development of patients’ rights, it is important to recall that patients’ rights have various roots, and, as such, they are not mere a branch of human rights law.”* Samalla käy ilmi, miksi on perusteita puhua omasta oikeudenalasta. Sitä keskustelua käydään enää lähinnä Suomessa.

Toebesin määritelmä vastaa melko hyvin omaa ajattelutapaani, mutta ei välttämättä kaikkien muiden.²

Edellä on tullut esiin monta eri syytä lukea tämä kirja tai osa siitä. Jokainen yksittäinen luku muodostaa samalla oman kokonaisuuden, vaikka luvut yhdessä antavat täydemmän kuvan siitä, miten oikeus ottaa vastaan ne haasteet, jotka perinteiset taudit tai modernit koronapandemiat ym. sille asettavat. Oikeus on kuitenkin siinä ainoastaan avustavassa roolissa.

Liisa Nieminen

1. Lasse Lehtonen – Mirva Lohiniva-Kerkelä – Irma Pahlman, Terveysoikeus. Talentum Pro 2015, s. 37.

2. Vrt. Kaarlo Tuori – Toomas Kotkas, Sosiaalioikeus. 5. uud. p. Alma Talent 2016, s. 6.